

16. Українські традиції / Упорядкування та передмова О.В. Ковалевського; Худож.-оформлювач І. В. Осипов. Харків: Фоліо, 2003. 573 с.

References

1. Antonovych, Ye.A., & Prociw, V.I., & Svyd, S.P. (1997). Artistic techniques in school: training-methodical manual for students of art-graphic faculties of higher educational establishments. Kyiv: IZMN, 1997 [in Ukrainian].
2. The Law of Ukraine "On Folk Arts". Verkhovna Rada of Ukraine from June 6 2001 N 2547-III. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2547-14> (accessed: 01.10.15). The name from the screen. [in Ukrainian].
3. Zaxarchuk-Chugaj, R.V. & Antonovych, Ye.A. (2012). Ukrainian Folk Decorative Art. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
4. Kara-Vasylyjeva, T. V. Poltava Folk Embroidery. Kyiv: Naukova dumka, 1983 [in Ukrainian].
5. Kara-Vasylyjeva, T. V. & Chegusova, Z. A. (2005). Decorative art of Ukraine of the XX century. In Search of "Great Style". Kyiv: Lybidj [in Ukrainian].
6. Folk art of Poltava region. Catalog. A.P. Markar'jan (Ed.). (2014). Kyiv: SIMON [in Ukrainian].
7. Nikolayeva, T. O. (1996). History of Ukrainian costume. Kyiv: Lybidj [in Ukrainian].
8. Roik, V.S. (2003). Melodies on the canvas. Recollection. Embroideries. Reviews. 2-nd issue, supplemented. V.M. Roik (Ed.). Simferopol: KRP Izdatelstvo "Krymuchpergiz" [in Ukrainian].
9. Selivachov, M.R. (2005). Lexicon of Ukrainian ornamentation. Kyiv: Ant, XVI [in Ukrainian].
10. Tytarenko, V.P. (2014). Embroidery art of Poltava region. Poltava: PNPV imeni V. G. Korolenka [in Ukrainian].
11. Tytarenko, V.P. (2004). Methods of teaching arts and crafts. Poltava [in Ukrainian].
12. Tytarenko, V.P. (2011). Folk crafts of Ukraine. Poltava: Poltavskyj literator [in Ukrainian].
13. Tytarenko, V.P. (2000). Poltava Traditional Embroidery: Past and Present (Educational Aspect). Poltava: Verstka [in Ukrainian].
14. Tytarenko, V.P. (2008). Ukrainian folk embroidery in the works of Poltava craftsmen. Poltava: Inart [in Ukrainian].
15. Tytarenko, V.P. & Bojko, A.M. (1998). Ukrainian towel: a means of national education and a work of decorative and applied art (on the example of the Poltava embroidered towel). Poltava: Verstka [in Ukrainian].
16. Ukrainian Traditions. O.V. Kovalevsjkogho, & I. V. Osypov (Eds.). (2003). Xarkiv: Folio [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.05.2019 р.

УДК 738.1:738.3 (477)"18/19"

Школьна Ольга Володимирівна
доктор мистецтвознавства, професор
професор Київського університету
імені Бориса Грінченка
ORCID 0000-0002-7245-6010
dushaorchidei@ukr.net

ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО АДМІНІСТРУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ КІЄВО-МЕЖИГІРСЬКОЇ ФАЯНСОВОЇ ФАБРИКИ ВПРОДОВЖ ХІХ СТОЛІТТЯ

Мета – охарактеризувати специфіку управління художньо-виробничою частиною Києво-Межигірської фаянсової фабрики та намалювати лінію розвитку виробництва у зв'язку із цим. **Методологія** дослідження включає поєднання історико-хронологічного підходу, історико-культурного, аксіологічного та методу припущень, що дозволяють спробувати вибудувати лінію мистецького менеджменту Києво-Межигірської фаянсової фабрики впродовж 1798 – 1876 рр. **Наукова новизна** полягає в осмисленні векторів впливу на розвиток виробництва особистостей директорів та головних майстрів, частина з яких була художниками або інженерами. **Висновки.** Директори та головні майстри Києво-Межигірської фаянсової фабрики впродовж 1798 – 1874/1876 рр. формували лінію розвитку виробничої частини підприємства наступним чином: у період підпорядкування Києву (1798 – 1822 рр.) – відповідно до вказівок Київського магістрату (сучасною мовою – мерії) та Київського генерал-губернатора й згідно власних знань щодо художньої специфіки з виготовлення промислового фаянсу й фарфору; у добу підпорядкування Кабінету його імператорської величності у Санкт-Петербурзі (еквіваленту Кабінету міністрів, від 1822 по 1858 рр.) – відповідно до розпоряджень особисто імператора (від Павла I, Олександра I, Миколи I до Олександра II) та його Кабінету, при якому призначався Управляючий імператорськими заводами, часто в цей період на місці керували директори з інженерів і так званих гірських кондукторів; в останній період діяльності (1858 – 1874/1876 рр.) підпорядкування лишилося тим самим, що й у попередній час, однак де-факто керували орендарі та власники (насамперед, брати М. О. та В. О. Барські і їх головний майстер Карл Петер, та М. В. Говоров, про художню частину якого нічого не відомо).

Ключові слова: Києво-Межигірська фаянсова фабрика, Україна, ХІХ століття, директори, головні майстри.

Школьная Ольга Владимировна, доктор искусствоведения, профессор Киевского университета имени Бориса Гринченко

Изменения подходов к администрированию художественно-производственных процессов Киево-Межигорской фаянсовой фабрики в течение XIX столетия

Цель – охарактеризовать специфику управления художественно-производственной частью Киево-Межигорской фаянсовой фабрики и очертить линию развития производства в связи с этим. **Методология** исследования включает объединение историко-хронологического подхода, историко-культурного, аксиологического и метода предположений, которые позволяют попробовать выстроить линию художественного менеджмента Киево-Межигорской фаянсовой фабрики в течение 1798 – 1876 гг. **Научная новизна** заключается в осмыслении векторов влияния на развитие производства личностей директоров и главных мастеров, часть из которых была художниками или инженерами. **Выводы.** Директора и главные мастера Киево-Межигорской фаянсовой фабрики в течение 1798 – 1874/1876 гг. формировали линию развития производственной части предприятия следующим образом: в период подчинения Киеву (1798 – 1822 гг.) – согласно указаниям Киевского магистрата (современным языком – мэрии) и Киевского генерала-губернатора и соответственно собственным знаниям относительно художественной специфики изготовления промышленного фаянса и фарфора; в пору подчинения Кабинета его императорского величества в Санкт-Петербурге (эквивалента Кабинета министров, с 1822 по 1858 гг.) – согласно распоряжениям лично императора (от Павла I, Александра I, Николая I до Александра II) и его Кабинета, при котором назначался Управляющий императорскими заводами, часто в этот период на месте руководили директоры из инженеров и так называемых горных кондукторов; в последний период деятельности (1858 – 1874/1876 гг.) подчинение осталось тем же, что и в предыдущее время, однако де-факто руководили арендаторы и собственники (прежде всего, братья Н. А. и В. А. Барские и их главный мастер Карл Петер, и М. В. Говоров, о художественной части которого ничего не известно).

Ключевые слова: Киево-Межигорская фаянсовая фабрика, Украина, XIX столетие, директора, главные мастера.

Shkolna Olga, Doctor of art criticism, Professor of the Boris Grinchenko Kiev University

Changes in the approaches to administration of artistic productions processed of the Kyiv-Mezhigirsk Faience Factory during the XIX century

The purpose of the article is to characterize the specifics of the management of the artistic and production part of the Kyiv-Mezhigirsk Faience Factory and outline the line of product development in this regard. **The methodology** includes the association of the historical-chronological approach, historical and cultural, axiological, and a method of assumptions that allow trying to build a line of art management Kyiv-Mezhigirsk Faience Factory within 1798 – 1876. **The scientific novelty** consists of the judgment of vectors of influence on the development of the manufacture of persons of directors and the main masters, the part from which was artists or engineers. **Conclusions.** Directors and main masters of Kyiv-Mezhigirsk Faience Factory during 1798 – 1874/1876 formed a line of development of an industrial part of the enterprise as follows: in submission to Kyiv (1798 – 1822) – as directed the Kyiv city council (the modern language – the mayoralties) and the Kyiv governor general and according to own knowledge concerning art specificity of manufacturing of industrial faience and porcelain; during a time of submission of the Office of its imperial majesty in St.-Petersburg (the Cabinet equivalent, with 1822 for 1858) – according to orders personally the emperor (from Paul I, Alexander I, Nikolay I to Alexander II) and its Office at which it was appointed Operating imperial factories, it is frequent during this period on a place directors from engineers and so-called mountain conductors supervised; during last period of activity (1858 – 1874/1876) submission remains to the same, as during previous time, however, as a matter of fact, tenants and proprietors (first of all, brothers M. O. and V. O. Barskie and their main master Karl Peter, and M. V. Govorov about which art part it is not known).

Key words: Kyiv-Mezhigirskaja Faience Factory, Ukraine, XIX century, directors, the main masters.

Постановка проблеми. Зміни чільників Києво-Межигірської фаянсової фабрики та управлінців її творчої частини суттєво впливали на лінію розвитку виробництва – у зв'язку зі смаковими, стильовими пріоритетами, специфікою формотворення та декорування, однак досі вони не стали предметом спеціального розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Єдиним автором, який намагався досягнути трансформації в менеджменті Києво-Межигірської фаянсової фабрики, була видатний український науковець, фахівець з історії промисловості та музейник Наталія Полонська-Василенко. У своїй праці «Нарис з історії заснування Києво-Межигірської фаянсової фабрики» та кількох начерках до неї [6, арк. 75–80] вона намагалася вибудувати послідовність змін у керівництві підприємства в особах директорів та головних майстрів. Вчена не встигла довести розпочате до кінця, однак лишила важливі нотатки і міркування, які було легше перевірити, прибрати помилки, уточнити і доповнити, ніж укласти від початку до кінця.

Частково питаннями менеджменту на виробництва цікавився знаний вітчизняний дослідник тонкої кераміки, мистецтвознавець і художник Пантелеймон Мусієнко, який також послуговувався матеріалами архіву ЛВЦІА (Ленінградського відділення Центрального історичного архіву СРСР, нині – РДІА – Російського державного історичного архіву). Проте, на сьогодні питання мистецько-виробничого керунку КМФФ лишається не достатньо розробленим [2].

Мета статті – розглянути адміністрування та менеджмент Києво-Межигірської фаянсової фабрики перших трьох чвертей XIX століття в особах директорів і головних майстрів підприємства.

Новизна роботи полягає у дослідженні мистецького керунку художньо-виробничою частиною фабрики тонкої кераміки у Межигір'ї впродовж 1798 – 1876 рр. і виявленні певних закономірностей управління підприємством, пов'язаних із особистостями його очільників – доба О. К. Константинова, М. М. Бородіна, Ф. М. Антонова, М. Й. Самарського-(Лідського), С. Т. Крамалея, інженера Рейнгольд-

Говеніуса, П. В. Вербицького, Жандра, Бабушкіна, М. О. Барського, М. В. Говорова; Й. Х. Краніха, К. Вімера, Г. І. Новицького, Іллі Г. Єрмоленка, С.-Г. Сен-Лежера, П. П. Беденка, Л. Т. Бегуновського, Івана І. Єрмоленка, К. Б. Отто, К. Петера.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гортаючи матеріали справ Києво-Межигірської фаянсової фабрики, можна зробити приблизний наступний перелік директорів підприємства та головних майстрів, від яких залежали впровадження у виробничо-творчу частину, відстежити основні віхи управління виробництвом.

Оскільки КМФФ була створена за особистим наказом Катерини II вже по її смерті, Павло I 5 липня 1798 р. розпорядився підпорядкувати підприємство Київському магістрату. Однак, після висновків таємного радника Карла Габлиця про необхідність передачі її до відомства Київського генерал-губернатора, керунок було передано. Причиною вважалася відсутність належного контролю за діями Міської думи, якій ще після Височайшого наказу 1798 р. кермо влади, по суті, підтвердив тодішній військовий генерал-губернатор А. С. Фенш. Так, від 9.03.1803 р. виробництво було передано в безпосереднє управління Київського цивільного генерал-губернатора, що контролював магістрат. Останньому залишалося право нагляду за прибутками і витратами фабрики, цебто адміністрування стало подвійним [4, арк. 18-20].

Ці кроки були націлені на покращення управління, що перед тим мало ознаки «худого», оскільки прибутки були мізерними (1803 р. вони склали 1316 крб., а витрати – величезними, бо у підприємстві вже було вкладено 72579 крб.). Про це губернатор П. П. Панкрат'єв писав міністру внутрішніх справ. Текст містив висновки про відсутність відповідної кваліфікації і знань у більшості членів магістрату, які не розбиралися у виробничих питаннях, покладах сировини, якісних характеристиках фаянсу та фарфору й не розбиралися ані у зисках, ані у користі її [4. арк. 18-20].

Початково директор підпорядковувався Київському магістрату і тричі на рік подавав відомості-звіти до Департаменту мануфактури. Першим чільником був О. К. Константинов. Про нього майже нічого не відомо. Але, вочевидь, це була людина, що мала якості управлінця-чиновника, що добре зарекомендував себе на попередніх місцях праці. Адже з самого початку до штату людей, що вважалися на держслужбі (близько 10-15 осіб у різний період праці КМФФ) першим номером входив чільник підприємства.

При переведенні фабрики з одного відомства до іншого наступний директор Замятін здав всі справи новому керманичу підприємства – статському раднику, дворянину Миколі Миколайовичу Бородіну. Останній працював директором КМФФ упродовж 17.06.1822 – по дату смерті 1829 р. Як колишній військовий, що пройшов етап діяльності на Імператорському фарфоровому заводі. Він особисто включався в усі творчо-виробничі процеси – займався питаннями складу маси, глазури. Зокрема, відповідності її якості англійським аналогам; бронзуванням, гравіруванням. Крім того, він зберігав творчі секрети і за необхідності передавав їх новим майстрам [4, арк. 51-65].

З 29.06.1822 всі рішення з прийняття на роботу директорів КМФФ входили до компетенції міністра. Адже директор удвох з бухгалтером відали капіталами фабрики, несли персональну відповідальність за майно підприємства та його господарську частину. Вони мали вдвох підписувати всі справи діловодства, рахунки, кошториси. Олександр I ухвалив подання міністра внутрішніх справ В. П. Кочубея про переведення КМФФ у відання губернатора і надав останньому право у разі потреби, поряд із магістратськими, призначати своїх наглядачів фабрики. Задля неможливості фінансових зловживань оборотним капіталом, гроші з прибутку фабрики на початку 1800-х рр. почали передавати до Наказу суспільного нагляду (рос. – «Приказа общественного призрения») [4, арк. 21-23].

Від 19 квітня 1830 р. підприємство очолив чиновник зі стажем, надвірний радник Федір Михайлович Антонов, колишній ревізор зі столиці, які керував виробництвом до своєї хвороби 1841 р. (помер 21 вересня 1841 р.). Надалі з 29 червня 1841 р. очолив підприємство тимчасово виконуючий обов'язки колезький асесор, багатолітній бухгалтер КМФФ Михайло Йосипович Самарський-(Лідський). Він обіймав посаду протягом близько року. З 8 грудня 1841 р. його змінив відставний статський радник Степан Тимофійович Крамалей, що адміністрував виробництво близько 5-ти років до своєї смерті 1846 р. (був похований на Межигірському цвинтарі) [4, арк. 51-79].

Від 11 липня 1847 р. його змінив титулярний радник, випускник Гірського кадетського корпусу шихтмейстерів, інженер Рейнгольд-Говеніус, Судячи з прізвища, він мав німецько-балтійське коріння, можливо й ім'я, яке складно було вимовляти, тому воно не фігурувало у жодному з документів. Цей керівник раніше був наглядачем Московських копалин, а потому наглядачем Монетного Двору, просувався по військовій драбині (дослужився до штабс-капітана). Оскільки директора і призначав або звільняв безпосередньо міністр, обрання ним кандидатур можна пов'язувати із особистими міркуваннями та консультаціями із імператором.

11 квітня 1848 р. був призначений директором підполковник Павло Вікентійович Вербицький, який вже 15.09.1853 р. відставлений, замість нього призначений Жандр, який прийняв всі справи від попередника 7.08.1854 р. [4, арк. 65-79]. Після останнього директором був призначений Бабушкін, який лишився адмініструвати виробництво і при орендарях Барських від 1858 р. Але з-поміж останніх функцій управителя обіймав Микола Олександрович Барський [7], що по суті очолював підприємство по 1864 р. включно (як впливає з пунктів угоди від 1 січня 1858 р.) [1].

Крім власне директорів, від початку XIX ст. було впроваджено і нову посаду «директора майстрів» [6, арк. 13], цебто головного майстра. До обов'язків останнього входили, крім власних норм творчої праці, нагляд за роботою інших майстрів та адміністрування виробничо-мистецьких процесів. Так, першим головним майстром від 1801 р. був Йоган (у російській транскрипції Іван) Христофор Краніх. Але 1802 р. через безвідповідальність і збитки фабрики, Мануфактур-колегія дала дозвіл його звільнити [5, арк. 12].

Від 18.12.1801 р. було укладено контракт з майстром із виготовлення фарфорового та фаянсового посуду кшталту англійського Крістіаном Вімером, який іменував себе фабрикантом. Тобто знав виробничі процеси, а також володів тайнами складу маси та глазури. 5 років він працював звичайним майстром, але саме за його керівництва на 1810 р. були відбудовані печі на «останній англійський манер», у яких провадився подвійний обпал. З 1802 по 1804 рр., німець Крістіан Вімер(т) значився у штаті КМФФ головним майстром, з оплатою 1300 крб. на рік, а опісля перейшов на творчу працю, на якій фігурував аж до початку 1820-х рр. (помер до 1824 р.) [3]

Його змінив дворянин, точильник з Корецької фарфоро-фаянсової мануфактури князя Юзефа Чарторийського Григорій Іванович Новицький. Він очолював творчу частину КМФФ від 1804 до 1807 р., коли головного майстра запросили на аналогічну посаду до іншої фабрики фаянсу в Київській губернії – до Дибинців.

Протягом 1807–1810 керівництво творчої частини КМФФ обійняв місцевий мешканець Ілля Гнатович Ермоленко, майстер майже універсального творчого діапазону, що увібрав знання всіх попередників-іноземців, котрі за контрактами зобов'язувалися навчити місцевих людей та передати їм секрети виробництва. Далі на рік посаду «директора майстрів» було передано директорів королівських фабрик у Бургундській провінції Стефану Генріху Сен-Лежеру (що виявився абсолютно не компетентним у фаянсовій справі, без базових фахових вмій і навичок, та наробив шкоди і збитків), після якого попередній фахівець посідав це місце аж по 1827 р. [6, арк. 88].

2 роки з 1827 по 1829 рр. головним майстром працював фахівець з виготовлення маси та обпалу «сирих речей», київський міщанин Петро Павлович Беденко, учень Іллі Гнатовича Ермоленка. Факт його призначення цікавий виголошенням клятви в особі государя імператора Олександра Павловича (щось на кшталт сучасних присяги держслужбовця) про виконання наказів в ім'я добробуту Вітчизни та по совісті [3, ф. 581]. Від 1829 по 1842 р. йому на зміну прийшов дуже талановитий митець Леонтій Трохимович Бегуновський, який знав усі творчо-виробничі процеси підприємства, оскільки мав за плечима періоди праці у кожному структурному підрозділі. Останній час працював по майстерні «друкарства та складання фарб», але досконало розбирався й у формотворенні, й у керамічному живописі тощо.

Леонтій Трохимович Бегуновський, київський міщанин, учень Краніха, вступив на фабрику ще 1806 р. для вивчення токарної та модельної майстерності. Вмів виконувати всі творчі процеси не лише з формування виробів, але й з їх оздоблення (найбільш відоме його живописне оздоблення всеночника 1831 р., що зберігається у запасниках Дніпропетровського національного історичного музею). Він же, разом з художником з Корцю Феліксом Турчановським (з дворян), що розписував лампади, міг виконувати оздоблення інших предметів сакральної групи виробів. Зокрема, оздоблювати хрести та ікони КМФФ [3].

Після початку його хвороби, посада головного майстра була передана Івану Іллічу Ермоленку, сину довголітнього попередньо названого фахівця. Цей майстер по складу маси, глазури та білого посуду на два роки (з 1842 по 1844 рр.) уступив своє місце іноземцю Карлу Богдановичу Отто з Імператорського фарфорового заводу, а надалі повернувся й очолював мистецьку частину виробництва з 1845 по 1852 рр. [3].

З 1852 по 1858 р. точно, але імовірніше за все й надалі, у період Барських, посаду головного майстра займав Карл Петер(с), що став останнім керуючим мистецькою частиною доби орендарів і нових власників. Він займав дуже активну позицію у трансформаціях виробничої частини, оскільки попередньо мав великий досвід (19 років) адміністрування Альтролауською фабрикою кераміки та фаянсу в Чехії (Стара Роле), на котрій від 1838 р. почали виробляти й фарфор. Саме при цьому головному майстрові активно впроваджувався неглазурований напівфарфор (бісквіт) та глазурований, який для зручності у Межигір'ї іменували «відбірним фаянсом». Це дало можливість випускати скульптуру малих форм та речі кращої якості для спецзамовлень. Фактично, Карл Петер керував виробничо-творчою частиною КМФФ від межі 1851/1852 рр. Надалі він проживав при фабриці ще у грудні 1858 р., під час управління підприємством братами Барськими [9].

Висновки. Отже, розглянувши адміністрування та менеджмент Києво-Межигірської фаянсової фабрики перших трьох чвертей XIX століття, варто зазначити, що від осіб директорів і головних майстрів, їх знань, умінь і попередньо набутого досвіду, певним чином залежали вектори розвитку підприємства. У директорів спостерігалися «ухили» в чиновницький і комерційний бік справи, у знанурення в бік знань гірських інженерів-кондукторів, у впровадження нових технологій розробки, обпалу маси, фарб, раціоналізації виробничих процесів, залежно від фаху і попередньо набутого досвіду керівника установи чи адміністратора мистецької ділянки.

Чільники мистецько-виробничої частини фабрики тонкої кераміки у Межигір'ї впродовж 1798 – 1876 рр. займалися розробками концепцій розвитку фабрики відповідно 1) до вказівок від Київського магістрату (міської думи), муніципального Київського цивільного генерал-губернатора (до середини 1822 р. включно), державного Кабінету його імператорської величності у Санкт-Петербурзі (насамперед, протягом другої половини 1822 – середини 1858 рр.) і 2) наявності у них знань щодо творчих зрушень та специфічних можливостей управління промисловим комплексом.

В останній період діяльності (доби орендарів, суборендарів і нових власників) курс розвитку мистецько-виробничих процесів більше скеровувався адміністрацією закладу до спрощення інфраструктури, зменшення персоналу, оптимізації технічних операцій, орієнтацію на більш ліквідний, постійно запотребований асортимент виробів. При цьому дуже важливими представниками штату лишилися головні майстри, на смаки і мистецькі прерогативи яких у своїй діяльності спиралися управлінці вищої ланки. Так було від початку діяльності фабрики до самого останнього її періоду функціонування (щонайменше по період братів Барських включно).

Література

1. Дело Императорской Киево-Межигорской фаянсовой фабрики о сдаче в арендное содержание купцам братьям Барским и об отмежевании им участка земли, назначенной по контракту и о прочем // ЦДІАК. Ф. 581, оп. 1, спр. 2555в. 1801 г. Рук. На 5 арк.
2. Мусієнко П. Виписки з матеріалів ЦДІА СРСР Ленінграда про плани міст України, Києво-Межигірської фабрики і креслень будівель Київської губернії та їх майстрів Ф. Кричевського, К. Трутовського. Канцелярська книга. Рук., 2 док. // ЦДАМЛМУ. Ф. 990. Мусієнко Пантелеймон Никифорович, український радянський мистецтвознавець. Оп. 1. Спр. 525. 1969 р. На 54 арк..
3. Номенклатури справ ф. №581 «Києво-Межигірська фаянсова фабрика» ЦДІАК.
4. Полонська-Василенко Н. Д. Виписки архівних документів з Ленінградського відділення центрального історического архіва о Межигорській фабриці // ЦДАВОВУ. Ф. 3806. Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна (1884–1973) – історик, археолог, архівіст. Оп. 1. Спр. 8а Б/д. Машинопис з рукописними вставками. На 38 арк.
5. Полонська-Василенко Н. Д. Києво-Межигірська фаянсова фабрика // ЦДАВОВУ. Ф. 3806. Оп. 1. Спр. 7 Б/д. Машинопис. На 101 арк.
6. Полонська-Василенко Н. Д. Нарис з історії заснування Києво-Межигірської фаянсової фабрики // ЦДАВОВУ. Ф. 3806. Оп. 2. Спр. 8. Б/д. Машинопис. На 90 арк.
7. Школьна О. Метаморфози творчої діяльності Івана Григоровича-Барського // Сучасні дослідження української культури / Współczesne badania nad ukraińską kulturą: наук. зб. кафедри україністики Варшавського університету. Т. Х.. Варшава; Івано-Франківськ, 2015. С. 320–354.

References

1. Business Imperial Киево-Mezhigorskaja faience factory about delivery in rent management to merchants to brothers Lordly and about allocation of a site of the earth appointed under the contract and about other by it (1858 – 1859). The Central state historical archive of Ukraine in the city of Kiev. Fund 581, the inventory 1, business 2555w. The manuscript. On 206 sheets. [in Ukrainian].
2. Musijenko P. (1969). Extracts from materials of the Central state historical archive of the USSR of Leningrad about plans of cities of Ukraine, Киево-Mezhigorskaja factory and drawings of structures of the Kiev province and their masters W. Krichevskij, K. Trutovskij. The writing book. The manuscript, 2 documents. The Central state archive-museum of the literature and art. Fund 990. Musijenko Panteltymon Nikiforovich, the Ukrainian Soviet critic. The inventory 1, business 525. On 54 sheets. [in Ukrainian].
3. A card file of the Russian state historical archive. Nomenclatures of affairs. [in Russian].
4. Polons'ka-Vasylenko N. D. (Without date). Extracts of archival documents from the Leningrad branch of the central historical archive about Interigorsky factory. The Sketch on history of basis Киево-Mezhigorskaja faience factory. The Central state archive of the supreme bodies of the power and management of Ukraine. Fund 3806. Polons'ka-Vasilenko Natalia Dmitrievna (1884 – 1973) – the historian, the archeologist, the archivist. The inventory 1. Business 8a. Without date. On 38 sheets. [in Ukrainian].
5. Polons'ka-Vasylenko N. D. (Without date). Киево-Mezhigorskaja faience. The Sketch on history of basis Киево-Mezhigorskaja faience factory. The Central state archive of the supreme bodies of the power and management of Ukraine. Fund 3806. Polons'ka-Vasilenko Natalia Dmitrievna (1884 – 1973) – the historian, the archeologist, the archivist. The inventory 1. Business 7. Without date. On 101 sheets. [in Ukrainian].
6. Polons'ka-Vasylenko N. D. (Without date). The Sketch on history of basis Киево-Mezhigorskaja faience factory. The Central state archive of the supreme bodies of the power and management of Ukraine. Fund 3806. Polons'ka-Vasilenko Natalia Dmitrievna (1884 – 1973) – the historian, the archeologist, the archivist. The inventory 2. Business 8. Without date. On 90 sheets. [in Ukrainian].
7. Shkol'na O. (2015). Metamorfozi Ivan Grigorovich-lordly of creative activity. Modern researches of the Ukrainian culture. Współczesne badania nad ukraińską kulturą: the scientific collection of chair of studying of Ukraine of the Warsaw university. That H.Varshava; Ivano-Frankovsk.. P. 320–354. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.08.2019 р.